

ЧОРНИЙ ВАМПУМ

— Біллі Шелепа ладен віддати своє дівча! — вигукнув Френк Тинова Жердина, збігши захеканий з горба в низовину, де ми згрібали й перевертали сіно. Я скинув сорочку, піт заливав мені очі, збігав уздовж спини. Повітря було густо насичене духом червоної конюшини, я навіть відчував її смак у роті. Ніхто не відгукнувся, і Френк докинув:

— Я сам чув, як він казав це кілька хвилин тому в крамниці Гоббемі.

— Чорний вампум¹, — промовила Навіжена Етта.

Етта відпочивала. Вона сиділа, випроставши свої величезні ноги. Навіжена Етта — це наша знахарка в резервації Горностаєва Шкура і зараз працювала разом з нами на сіножаті.

— Чорний вампум — це те, що сказав Біллі, — погодився Френк. — Але що воно означає?

— Сайлес може пояснити тобі, — відповіла Етта й подивилася на мене.

Я вважався знахарським помічником при Етті. Вона обіцяла передати мені всі таємниці лікарської справи. Я колись читав про «чорний вампум» у книзі білих людей, тільки вони називали це «примусовим усиновленням».

Я спробував пояснити, але через те, що насіння конюшини насипалося мені за комір та пояс джинсів, більше чувся, ніж говорив, поки втрутилася Навіжена Етта.

— Коли індіанські племена воювали одне з одним, іноді вони захоплювали полонених. Замість того щоб убити, віддавали їх родинам, які втратили синів у війні. Нові родини ставилися до полонених так, начебто ті були

¹ Вампум — індіанське намисто з черепашок, бісеру тощо.

справжніми родичами, а полонені звичайно старалися пристосуватись, оскільки це краще, ніж бути мертвим.

Етта всміхнулася своєю широкою усмішкою, показавши, де в неї колись були зуби.

— Добра думка,— сказав Френк. — Дивуюсь, чому білі люди не роблять так замість того, щоб заводити в'язниці.

— Гадаю, він віддасть її Вайнмюллерам,— зауважив я.

— Він не казав,— одізвався Френк,— але просив передати Навіженій Етті, що хоче її бачити ввечері. Хоче, щоб вона все влаштувала для нього.

Френк звертався до мене, але Навіжена Етта сиділа поруч і слухала. Вона кинула на мене косий погляд і усміхнулася, стираючи піт із чола.

— Майлесе, я зараз мала видіння,— сказала вона. — Мені привиділось, ніби Френк Тинова Жердина прийшов сюди й повідомив, що Біллі Щелепа хоче мене бачити ввечері.

І Навіжена Етта зареготала.

Френк напивсь води з відра і трохи линув собі на голову. Він дещо побоювався Навіженої Етті відтоді, коли вона викинула його із своєї хижі, оскільки він поглузував з неї.

— Гадаю, зробивши це, Біллі краще почуватиме себе, але що буде з місіс Щелепою? — запитав я Навіжену Етту.

— Ти набираєшся розуму, Сайлесе. Думаю, саме про неї нам слід подбати.

Поки ми розмовляли, Френк заходився розганяти собак, що підбиралися до наших сендвічів. Земля, на якій збирали сіно, раніше належала чоловікові на ім'я Вороняча Дитина. Кілька років тому він подався геть із резервації, залишивши тут півдужини собак.

— Ніколи не гадав, що Біллі Щелепа може повернутися до старих звичаїв,— визнав я.

— Люди роблять дивні речі, аби вижити,— сказала Етта. — І не тільки люди,— додала вона, киваючи на Френка, що розганяв палицею собак. Декілька з них, розпластавшись на землі, щулилися, гарчали й ширилися так, що було видно рожеві ясна. Ще двійко псів колами заповзали збоку, ховаючись у високій траві.

— Вони вимушені повернутися до своїх диких звичаїв, щоб вижити,— вела далі Етта. — Індіанці часом дуже схожі на тварин. Ми не надовго відмовляємось од дикунських звичок.

Тижнів зо три тому Біллі Щелепа працював на фермі на північ від Ветасквіна, ферма належала німецькій родині Вайнмюллерів. Біллі просто виконував поденну роботу, рубав дрова тощо. Одного дня він виводив задом з гаража трактор і переїхав дитину Вайнмюллера. Казали, розплющив її як ляльку. Хлопчиська звали Вайн і йому було тільки рік чи близько того, коли його мати на хвилю відвернулася, він вирвався й сам потрапив під колеса.

Я іноді зустрічав подружжя Вайнмюллерів у місті. Обое вони — важкі, кремезні, як копиці, голови у них, як цибулини,— мали десь років по тридцять і то була їхня єдина дитина.

Коли люди в резервації про це почули, то позичили пікап у Луїса Койота й повезли Джін Щелепу до поліції в Ветасквіні, куди вже було направлено Біллі.

Поліцаї цілий день вешталися по фермі, робили знімки, брали гіпсові відбитки з шин трактора, примушували Біллі багатократ розповідати, як це сталося. Нарешті дійшли висновку, що Біллі не винний. Зовсім. Навіть не підлягає слідству, заявили вони. Коли поліція не звинувачує індіанця, ви можете бути певним,— він зовсім, абсолютно не винний.

Я був у хижі Навіженої Етті того вечора, коли туди прийшов Біллі. Все своє життя він мешкав у резервації. Як більшість із нас, працював на розчищенні чагарників уздовж залізничної колії, у лісорубському таборі на фермах тощо.

— Ти певен, що хочеш цього? — запитала Навіжена Етта.

— Не хочу, але мушу.

Біллі має тонке обличчя п'ютонового кольору, з глибоко посадженими очима. Він носить тугі джинси, цоботи, синю робочу сорочку й чорний ковбойський капелюх, зав'язаний під підборіддям жовтою стрічкою.

- Що про це думає Джін?
- Я їй нічого не казав.
- Ти хочеш, щоб сказала я?

— Так. Але спочатку дізнайтесь, чи містер Вайнмюллер прийме дитину. Не хочу, щоб Джін думала про це завчасно.

Проте, я думаю, Джін Шелепа вже дуже добре все знала. Кілька останніх тижнів вона більшість вечорів проводила в пивному барі готелю Еліси у Ветасківіні. Одного вечора я підвіз її додому, коли побачив, як вона п'яна йде по шосе. У Джін небагато такого, на що можна подивитись. Вона присадкувата, з пласким обличчям, ніколи не завиває волосся, не вживає губної помади чи ще чогось такого. Має добре черево й ходить перевальцем, наче вагітна леді, хоча вагітна не буває.

Джін Шелепа того вечора, коли я віз її додому, щось мурмотіла собі під ніс, але я знав, що вона ніколи багато не випиває й тоді не була аж надто весела, як ото людина після доброї кварти пива.

— Поліція каже, ти не зробив нічого поганого. Як ти дійшов до думки, ніби маеш віддати їм дитину? — запитала в Біллі Навіжена Етта.

— Ви не були там і не бачили, що то таке — переїхати дитину,— Біллі ковтнув пива. Коли ковтав, його борлак на худій шиї ходив угору та вниз. — Розплющене і вдавлене в землю дитя, а кров розтікається на всі боки...

— Ти ж не хотів цього зробити.

— Колись давно, коли індіанин убивав когось, навіть випадково, то мусив зайняти місце вбитого в його родині. Я пішов би сам, але для чого містерові Вайнмюллеру дорослий індіанин? Мушу віддати їм Теммі!

Навіжена Етта знизала могутніми плечима.

— Якщо ти дійшов такої думки, ми з Сайлесом подивимося, що можна зробити. До якого храму вони ходять? Ми підемо й зустрінемося з їхнім шаманом.

Пам'ятаю, колись у технічній школі Ветасківіна містер Ніколс, наш учитель, розповідав про такого собі грека, що блукав усюди з ліхтарем і шукав чесну людину.

«Чесність відносна»,— говорив містер Ніколс. А я собі міркував: мабуть, вона означає різне для різних людей.

Мені здається, не може бути чеснішої людини, ніж Біллі Шелепа. Та коли я сказав це Навіжені Етті й запропонував, щоб того грека з ліхтарем прислали сюди, до резервації Горностаєва Шкура, вона зморщила ніс і подивилась на мене, начебто я мав не більше п'яти років або стояв голий.

На початку наступного дня я запросив Френка й Руфуса допомогти мені всадовити Навіжену Етту в пікап, позичений у сліпого Луїса Койота, і ми поїхали до лютеранської церкви Розп'яття Христового у Ветасківіні.

Етта і я зайшли. Це була нова церква, побудована лише кілька років тому, всередині пахло так, як ото пахнуть лак та нові кросівки. Преподобний отець Баер сидів за столом — такий стіл я бачив тільки у Торонтському домініонному банку. Він був напівпурпуровий-напівжовтий, стіни кабінету того самого кольору, і на них висіли картини, намальовані дітлахами. Коли ми розповіли, чому прийшли, преподобний Баер почухав голову й шість чи сім разів сказав: він ніколи не чув про подібні речі. Він задзвонив до поліції й запитав, чи законно те, що робить Біллі. Ті спромоглися відповісти тільки, що це не скидається на порушення закону. Закладаюся, вони бігали по своїх кабінетах, чухали потилиці й казали, буцімто ніколи не чули про такі речі.

Преподобний Баер був лагідний чоловічок, трохи сутулий, гадаю, від багаторічного стояння з Біблією в руках.

Ми всадовили преподобного в пікап і поїхали на ферму Вайнмюллерів.

Ручусь, вони дуже здивувалися, побачивши, як їхній священник вилазить з пікапа, вщент набитого індіанцями. Вайнмюллери стояли поряд під своїм

будинком, поки преподобний Баер пояснював, що Біллі Шелепа бажає віддати їм свою маленьку дівчинку Теммі замість їхнього загиблого синочка. З дому пахло свіжоспеченим хлібом.

Преподобний Баер умовляв Вайнмюллерів відмовитись од цієї ідеї. Роз'яснював, що задум Біллі не узгоджується з законом, тож Біллі в будь-який час може прийти й забрати свою Теммі назад, а вони схоплять облизня.

Спочатку Вайнмюллер сказав, ніби ця ідея справді не здається йому доброю, але дружина так стиснула його за руку, що, закладаюсь, він добрий тиждень по тому носив відбитки її пальців на своєму передпліччі. Місіс Вайнмюллер мала грубі окуляри, і я не міг бачити її очей, бачив тільки блакитні виблиски лінз.

— Скільки їй років? — спитала місіс Вайнмюллер здушеним голосом. Її руки були в боршні, і на одній щоці теж лишилася біла смуга.

— Вісім місяців,— промовила Етта.

— Може, Бог посилає нам її,— сказала місіс Вайнмюллер чоловікові й кинула на преподобного Баера такий погляд, ніби боялась почути від нього заперечення.

— Я не можу більше мати дітей,— додала вона і витерла обличчя об чоловіків рукав.

Вайнмюллер погодився: з цього приводу їм належить принести молитву Богові, а ввечері дати преподобному Баеру відповідь. Але тепер з його вигляду я бачив, що відповідь буде «так».

— Кажете, я порушу своє слово? — запитав Біллі в Баера після того, як преподобний знов узявся говорити про законність і незаконність. Ми — Етта, Біллі, преподобний та я — сиділи в кав'ярні «Золотий самородок» у Ветасквіні.

— Ні. Я певен, ваші наміри ширі, але ви тепер надто збуджені. Можете передумати або ваша дружина вдасться до суду без вашого дозволу.

— Сьогодні за моїм наказом дружина шие чорний вампум,— сказав Біллі. — Те, що я роблю, буде так само незмінне, як те, що дитина Вайнмюллера мертва.

— Чому ви не попередили Вайнмюллерів, що це може вбити Джін Шелепу, коли заберуть від неї дитину? — запитав я Навіжену Етту того вечора.

— Вайнмюллери збираються сказати «так», хіба ж ти сам не бачив? А хіба добре приневолювати і їх? Ані змія, ані бензопилка не примусили б цю жінку відмовитись од запропонованої їй дитини.

— Ні-і-і-і! — закричала Джін Шелепа, коли Навіжена Етта нарешті відважилася сказати їй, що має статись. Виття Джін, ручуся, було чуто за півмилі.

— Чому ти не сказав мені сам? — кричала вона на Біллі, але не сподівалась його відповіді. — Я знала, має трапитися щось зле. — Потім обернулася до Етти й до мене: — Він не підходив до Теммі з самого дня випадку і ввесь час розповідав, як його дід розводився про цей самий чорний вампум.

Зойки збудили Теммі, і Джін узяла її з коліски. Дитина позіхнула й потерлася носом об мамине плече.

— Будьте прокляті ви та ваші старі звичаї! — кричала вона на Біллі, на Етту, на мене. І наказала забиратися геть з її хати, поки не перестріляла нас із рушницю. Проте не зробила й спроби зняти рушницю, й тому ми не ворухнулись. Етта намагалася трохи заспокоїти Джін:

— Старі звичаї не завжди найкращі. Легше сходити до крамниці в Ветасквіні та купити п'ять фунтів м'яса, ніж пертися до лісу, аби вбити бізона на обід,— мовила Етта. Потім засміялась: — Інший звичай, що, на щастя, віджив, це різання. В давнину індіанки мусили різати собі гострим кременем або ножом руки й ноги, коли оплакували померлих родичів. Дехто навіть відрізав собі фалангу пальця щоразу, як помирав родич. Уряд заборонив це давно, ще до мого народження. Коли б це було зараз у моді, в Етти лишилося б тільки по одному великому пальці на кожній руці. Як би я, збіса, скручувала собі цигарки? — І вона сміялася та сміялась, а її тіло, здавалося, вільно переливається всередині одержі, мов зерно в напівповному мішку.

Етта балакала довго, і я уважно слухав, але не міг уторопати, як це в неї виходить. Вона натякнула обод, Біллі і Джін, мовляв, розуміє, як вони себе почувують, але не сказала жодному з них, що вони мусять, а чи не мусять робити.

Здається, слово розноситься по резервації вітром, тож невдовзі всі довідалися, що Біллі збирається віддати свої дитину наступної суботи. Більшість індіан дозволяють іншим людям спокійно, без перешкод вирішувати свої проблеми. На їхню думку, їм досить і власних клопотів. Але є така Беделія Койот. Вона прокручує на своєму фонографі платівки Гелен Редді, отримує на пошті листи від феміністської служби новин і носить синюваті окуляри. У четвер увечері навідалася до Джін Щелепи. Джін сиділа на кухні за столом і шила чорний вампум.

Чорний вампум робиться з чорного бісеру, нашитого на клапоть оленячої шкіри, яку надягають на плечі особи, що має бути усиновлена. Вона видається подібною до тієї штуки, яку носять на плечах священики. Думаю, церковники запозичили ідею в індіан, оскільки в цих краях індіани живуть набагато довше від католицьких священиків.

— Завтра ми повеземо тебе до Едмонтона, щоб порадитись із білим адвокатом,— сказала Беделія. — Він швидко покладе край цій дурниці. — Потім вона посіла Біллі, заявивши йому, що коли той сам заводитиме собі дітей, тоді зможе вирішувати, що з ними далі робити.

— Ми всього-на-всього індіанці,— відповіла Джін. — Адвокати не мають нічого спільного з індіанцями.

— Чорт їм радий, що не мають,— сказала Беделія. — Ви віддаєте індіанську дитину, й до того ж білим людям. Якщо віддасте, ваша дитина виросте білою.

Беделія була така обурена, що аж кричала.

— Я все залагоджу по-своєму,— сказала Джін і далі шиючи чорний вампум. І сказала це таким голосом, наче її нічого не обходило.

Беделія кричала мало не годину, але нічого не допомогло.

Ми зупинили машину біля воріт Вайнмюллерової ферми. Сонце палило, й вітрове скло пікапа блищало в його світлі так, аж мені доводилось мружити очі, коли я вдвлявся в дорогу. Обабіч на сотню ярдів тяглись огорожі з колючого дроту, а далі ліворуч стояв будинок Вайнмюллерів. Пшениця вже пожовкла, готова до збирання.

Йдучи курною дорогою, ми розтяглись вервечкою. Біллі Щелепа, вдягнений у мережаний бісером балахон із оленячої шкіри, з капелюхом, насунутим на очі, ніс Теммі. На ній була біла фланелева сукенка, а поперх неї на плечах, наче нагрудник, але надітий і спереду, і ззаду, чорний вампум, що його зробила її мати. Теммі усміхалася й воркувала, простягала свої пухкі рученята, як це звичайно роблять діти, наче хотіла спіймати в повітрі метелика, якого там не було.

Я плентав позаду, за мною тяглася Джін Щелепа, так ніби їй дали сильного наркотика. Вона була у джинсах, кросівках і яскраво-рожевому светрі, що трохи збігся й відкривав на два-три пальці живіт над джинсами. Вона ступала із здивованим виглядом, її очі були дикі, а волосся нечесане.

Навіжена Етта пихкала позаду Джін. Етта дихала, наче королева, яка щойно пробігала добру милю. Далеко позаду тяглись Френк і Руфус. Ці нам були потрібні лише для того, щоб садовити й висаджувати Етту з машини. Вони не вирішили, чи їм слід лишитись біля машини, чи йти з нами. У Френка в кишені джинсової куртки був транзисторний приймач, і ми пройшли півдороги, поки я перестав його чути. В обличчя нам віяв гарячий вітер, а я відчував дух шкіряного балахона Біллі,— дух, змішаний із запахом пшениці.

Перед сірим будинком, з даху якого звисала, немов пташиний скелет, зламана телевізійна антена, стояли Вайнмюллери та преподобний отець Баєр з лютеранської церкви Розп'яття Христового. Вайнмюллер склав свої великі руки поперх широких штанів з нагрудником. Здалека він здавався лисим — таким світлим було його волосся. Місіс Вайнмюллер, присадкувата, як і її

чоловік, була у сукні того кольору, який мають жирні плімутрокські кури, коли викачаються у пилоці.

Я дивився на Біллі Шелепу збоку, й мені здавалося, ніби йому бракує частини обличчя. Наче шоки сходяться попереду, як вістря сокири. Шкіра туго натягнута й золотава на вилицях. Преподобний Баер, чорний, наче обвуглене дерево, стояв, нахиливши голову, і міцно стискав у руках Біблію.

Біллі був ще кроків за двадцять від Вайнмюллерів, коли раптом Джін видала схожий на пташиний крик, начебто всередині в неї щось зламалось. Вона підбігла до Біллі й вихопила з піхов на його поясі мисливський ніж. Я перелякався. Біллі ж ішов далі, ніби нічого не помітив.

Джін сахнулася на кілька кроків, потім зупинилась і різкими ударами ножа почала молосувати свою ліву руку від зап'ястя до ліктя. Потім переклала ніж у другу руку й почала робити те ж саме на правій руці. Коли вона це робила, її губи рухались, ніби вона щось співала, але жодного звуку не чути було.

Ми всі зупинились, окрім Біллі, який допіру вручив дитину місіс Вайнмюллер і повертався назад. Преподобний Баер читав з Біблії, але його слова не досягали нас. Джін притиснула руки до боків, і кров стікала з її пальців на сіру пилоку та на кросівки. Вона відкинула з виду скуйовджене волосся й чекала, поки підійде Біллі.

Я подивився на Етту. Етта кивнула мені головою й зморщилася так, наче ось-ось посміхнеться.

ДОТЕПНИК

— Довіряти урядові — це все одно, що прохати полковника Сандерса нянчити ваших дітей, — сказав Боллард Довгий Лук, і сотня чи майже сотня людей у Залі Синього Пір'я розсміялася, почала аплодувати й схвально щось вигукувати.

Боллард — голова Братства тубільців Альберти. І сьогодні відбувався один з тих мітингів, на які приходять великі цяці з Індіанського департаменту. Во-

ни це роблять разів зо два на рік, слухають з годину чи дві, потім розповідають нам, як добре ми живемо, і повертаються літаками назад до Оттави на наступні шість місяців.

У президії були Боллард, вождь племені Том Вороняче Око, хлопці з департаменту. Всі, крім одного, білі, товстопузі, рум'янощокі і вдягнені в костюми, що сяяли, як місячне світло на воді. Більшість розмовляла з французьким акцентом. Відрізнявся од них містер Уелслі. Він був кошавий, напівлисий, носив чорний костюм, і хоча сидів спокійно, склавши руки на колінах, увесь час ганив очима по залу, неначе це були не очі, а блакитні шарикопідшипники.

Боллард викликав у всіх веселий сміх своїм глузуванням з Індіанського департаменту, з прем'єр-міністра, прем'єра Альберти, але найгостріші стріли зберігав для Тома Воронячого Ока, який, крім того, що був нашим вождем у резервації Горностаєва Шкура, репрезентував місто Ветасквін у законодавчих зборах Альберти й займав посаду в уряді прем'єра Локгіда.

— Кажуть, вождь Том був єдиним індіанцем на великому урядовому прийомі. «Прийом» — це те місце, де пляшку, перед тим як випити, виймають з коричневого портфеля. — Боллард шпигав отак вождя Тома з десятків разів. Більшість його жартів були скоріше грубі, ніж дотепні, але такі в основному всі жарті.

— Ви чули про випадок, коли вождь Том замкнув був ключі в своїй машині? Троє його помічників мусили чотири години просидіти в машині, поки він покличе когось на допомогу.

Вождь Том і хлопці з Індіанського департаменту не всміхалися, а лише шкірилися.

Боллард Довгий Лук відрізнявся здібністю змішувати серйозні справи з жартами. Він був неабиякий жартівник. Найчастіше розповідав анекдоти про пейганів. Пейгани — це індіанці, що живуть на крайньому півдні провінції.

— Ви чули, як четверо пейганів замерзли до смерті минулої зими? Вони зайшли до відкритого автокінотеатру подивитись фільм «Зачинено на зиму».

Я часто чув од білих людей, нібито ми, індіанці, маємо розвинене почуття гумору. Одного разу я запитав про це Болларда, й він відповів: «Коли перебуваєш так низько на тотемному стовпі, єдине, що тобі лишається, — сміятись. Ти мусиш сміятись, просто щоб вижити».

Мене завжди дивувало, чому білі не розповідають анекдотів про індіан. Білі люди в Альберті, наприклад, найчастіше висміюють українців. Я питав містера Ніколса, мого вчителя англійської мови й наставника в технічній школі в Ветасквіні, чому воно так.

На його думку, це пов'язане з заявкою на територію. Люди, що останніми з'являються на даному місці, стають об'єктом насмішок з боку старожилів. «Українці — остання велика етнічна група, яка прибула у прерії. Давніші поселенці не розуміли їхніх звичаїв та мови, тож прийшли до думки, ніби то — тупаки», — роз'яснив містер Ніколс.

Сьогодні люди кепкують з пакистанців не менше, ніж з українців, але майже ніколи не розповідають анекдоти про індіан, хоча ми є найбільшій, найменш освіченою меншістю. Мабуть тому, що ми були тут першими. І хоч би хто що розповідав, я помітив: кепкують з когось іншого, а не з себе.

Індіанці розповідають анекдоти про індіан. Завжди про плем'я, про яке ми не знаємо нічого, крім назви. Ми підхоплюємо жарти про українців і перероблюємо на жарти про пейганів або сарсі, а я певен, що ті розповідають анекдоти про наше плем'я крі.

— Ви чули про пейганського пса, який потрапив у пастку? Він відгриз собі три лапи, але четверта лишалася затиснута в пастці.

Боллард Довгий Лук — присадкуватий коротун. Носить замшевий костюм, яскраво-червону краватку, лаковані черевики. Кругляве обличчя, повні губи та великі окуляри в чорній оправі надають йому серйозного вигляду, навіть коли він посміхається. Боллардові десь років тридцять, але він може

дивитися на вас із наївністю десятирічного хлопчика або, навпаки, розмовляти з мудрістю старого вождя.

— Ми не діти,— промовляв Боллард. — Нам остогидло ставлення до нас, як до дітей. Остогидло жити в ізольованих резерваціях. Нам треба зірвати шкіряну оленьчу завісу, повноправно користуватися доступними всім ресурсами, щоб зробити життя багатшим, але одночасно лишатись індіанцями, які шанують своє минуле.

Це зірвало грім оплесків, навіть з боку президії. Гадаю, Боллард подумав, що надто довго був серйозним, і заходився смішити слухачів новою історією:

— Чимало років тому, коли я постійно мешкав у резервації, тоді саме тут, у Залі Синього Пір'я, ми скликали конкурс брехунів. Ми скинулися по скількась там і зібрали п'ятдесят доларів на приз. Був морозяний вечір, і пічка трохи диміла. Вже розповіли кілька кумедних побрехеньок. Останнім говорив Райдер Камінна Дитина. І поки він розповідав історію про те, як Огастес Кошара ввійшов до католицької церкви, ведучи з собою мишу, і попросив отця Альфонса повінчати їх,— до залу задніми дверима вдерся якийсь білий, упустивши досередини хмару морозу й снігу. Райдер Камінна Дитина припинив свою історію. «Що вам треба?»— запитав він білого. «Я від уряду й хочу вам допомогти»,— відповів той. Отож ми оголосили конкурс закінченим і присудили п'ятдесятидоларовий приз білому гостю.

Боллард завжди упирав на необхідність дозволити індіанцям самим розпоряджатися власними грошима.

— Завжди, коли виникає проблема, уряд викидає кілька мільйонів доларів і сподівається, що її буде вирішено. Потім надсилає кілька хлопців з Оттави, й хоча ті ніколи не мали справи з грішми, доручає їм розпоряджатися коштами, виділеними на потреби індіан. З нами оттавські хлопці поведуться, як багаті батьки з нерозумними дітлахами: побоюючись, що гроші дітлахів зіпсують, видають не більш як по десять центів за раз. Звуться вони консультанти. Консультант — це високооплачуваний експерт, який позичає в тебе годинники, щоб сказати тобі, котра зараз година. Або схожий на парубка, златного описати 137 способів кохання, який, зрештою, признається, що зроду не знав жінки. Досі не було урядовця,— вів далі Боллард,— який допоміг би тобі щось зробити, проте кожен з них намагатиметься утримати тебе від того чи того.

Схвальні вигуки стрясали старий Зал Синього Пір'я до самісіньких підвалів. Боллард закінчив ще кількома жартами про пейганів.

— Насправді — це анекдоти про білих,— зауважив він. — Але коли б я їх розповів у такий спосіб, білі люди образилися б, а нам це ні до чого. Так я кажу?

— Чули ви про пейгана, який розтринькав сорок доларів у грі на перегонах? Двадцять доларів на самих перегонах і двадцять — на їх повторному показі по телебаченні?

— Чули ви про пейгана, обвинувачуваного у звалтуванні? Поліція затримала його і разом з кількома іншими хлопцями поставила в ряд для впізнання. Коли жертва ввійшла, пейган крикнув: «Це вона!».

— Або про пейгана, який пішов на зимову риболовлю й упіймав дві тисячі фунтів риби?

Мій обов'язок — прибирати Зал Синього Пір'я після таких оце зборів. Тому я подався до туалету по відро й швабру, коли двоє з департаменту саме зайшли помити руки. Мене вони не бачили.

— Він небезпечний,— промовив один з них.

— Лише доти, доки йому вірять,— відказав другий, і я впізнав голос худого напівлисного урядовця, уявив, як його очі шастають туди-сюди, наче шайби на льоду.

— Що ви пропонуєте? — знову почувся перший голос. — Він може завдати нам чимало клопоту. Має здібності збуджувати людей.

— Я подбаю про це,— сказав напівлисий,— і він після цього більше не грюкатиме дверима, а шморгатиме носом. Підкориться владі...

На жаль, хтось увійшов до туалету, і я більше нічого не почув.

Коли в Оттаві збираються зробити якусь капость, то ніколи не зволікають. Тож не минуло й місяця, як надійшло важливе повідомлення: Болларда Довгого Лука призначено генеральним директором Індіанського департаменту в Альберті. Він стане босом усіх індіанських вождів, усіх індіанських агентів і службовців департаменту в цілій провінції. Його фотографії з'явилися на перших сторінках едмонтонської газети «Журнал», калгарійської «Геральд» і ветасквінської «Таймс». Він був першим індіанином, який отримав таку важливу посаду, й казали, ніби зароблятиме 37 500 доларів на рік.

Ми почули ці новини, коли справляли вечірку в домі Руфуса та Вінні Ведмежа. «Тепер для нас, індіан, справи зміняться на краще», — говорили ми, хоча ніхто з нас не був певен, яким чином.

— Мабуть, з'явиться більше робочих місць, — припустив хтось.

— І кращі школи.

— І більше грошей.

— Хумфф! — Навіжена Етта пирхнула так голосно, мов товарний поїзд канадсько-тихоокеанської залізниці, коли рушає з місця.

— У давні часи Боллард Довгий Лук помер би з голоду. Угледівши стадо бізонів, удерся б верхи в його середину з такими криками, немов збирається перебити усіх, замість того щоб тихо підкрастися до стада й застрелити одного бика.

— Ну й що? — запитали ми в Навіженої Етти.

— Навіть полюючи на бізонів, треба зберігати спокій, — відказала вона. — А в такому великому стаді, як уряд, не слід метушитись, аби всім здавалося, нібито ви стоїте на місці. Навряд щоб Боллард міг так поводитись, десь-то на нього чекають великі клопоти.

Нам трохи шкода, що Боллард носить ім'я білих людей. Дехто каже, він отримав таке тому, що на час його народження в резервації був індіанський агент із таким самим ім'ям. Інші — що його названо на честь бляшанки собачих консервів доктора Болларда. Якби йому давали індіанське ім'я, найкраще відповідало б слово «Дотепник», через усі ці цікаві історії, що він розповідав.

Приємно, коли один з ваших знайомих заживає такої слави. Ми були впевнені — Боллард лишатиметься індіанином, а не буде, подібно до вождя Тома, силкуватись перетворитися на білого. Мене збентежила розмова отих двох білих у туалеті, але я ніколи не казав про неї Боллардові, бо не знав, як почати. Першого разу, приїхавши до Едмонтона, де розташовано Боллардів департамент, ми з Френком спочатку дуже ніяковіли. Та коли дізнався, що ми тут, Боллард сам запросив до себе. Ми вдали, нібито приїхали по інвалідне крісло, замовлене більше року тому для старого Гетьєна Крикуна, хоча насправді хотіли побачити, де тепер працює Боллард.

— Ви достоту такий самий, як ми вас бачили в телевізорі, — сказав йому мій друг Френк Тинова Жердина.

— Так, ці камери, виявляється, не крадуть вашої душі, про що нам колись торочили, — відгукнувся Боллард, і ми засміялися разом з ним.

Його кабінет був просторий, наче в адвоката, з килимом під ногами, а на стінах — повні полиці книжок. У нього була також біла секретарка та безліч телефонів. Над столом висіла картина Аллена Саппа, індіанського художника з племені крі, що, за словами Болларда, коштувала 4500 доларів. Коли ми нарешті згадали про інвалідне крісло, він просто зняв слухавку й наказав когось там:

— Дайте мені Міжнародну компанію лікарняного обладнання. — А потім, коли його з'єднали, сказав: — Я хочу, щоб інвалідне крісло доставили в Гоббему завтра вранці. — Здається, ті, з компанії, спробували накинути йому звичайне крісло, бо він просто вибухнув: — Скільки замовлень ви маєте від Індіанського департаменту? Отож слухайте: якщо й далі хочете мати замовлення, це крісло має бути в Гоббемі не пізніше полудня. — Він хряпнув слухавкою й посміхнувся до нас: — Подзвоніть мені, якщо ті й далі зволікатимуть.

Але дзвонити не довелось, бо наступного дня крісло було на місці о дев'ятій годині ранку.

Перед прощанням з нами Боллард серйозно заявив:

— Хоч би що я зробив, усе білим видається не таким. А я мушу робити речі, які не подобаються їй індіанам. Але робитиму те, що вважаю справедливим: хочу, щоб ви це знали.

— Хумфф! — Навіжена Етта знову пирхнула, коли знову почула таке. — Той Ісус, що про нього розповідають католики, був хлопець справедливий, але подивіться, до чого це призвело. Схоже, Боллард пішов тим самим шляхом, тільки сьогодні прибивають до хрестів не цвяхами, а чимось іншим. Боллард опинився в перших лавах, де треба, щоб тебе всі бачили. Ну, а справедливість тут ні до чого.

Боллард почав з перевірки: на що витрачають гроші індіанські племена, яким надано право розпоряджатися власними коштами. Побачене не сподобалось йому, й він поділився враженнями з пресою.

Боллард частенько з'являвся на екранах телевізорів та в газетах і мав вигляд невинний і серйозний водночас. До нього ставилися не завжди справедливо, з'явилось чимало статей, у яких деякі індіанські вожді звинувачували його в зраді свого народу. Одного разу, коли я був в Едмонтоні й завітав до нього подякувати за інвалідне крісло, він багато дечого розповів мені.

— Мусив змінити думку щодо багатьох речей,— почав він. — Необхідно запровадити суворий контроль за витрачанням бюджету кожної резервацією. Но тому, що індіани не кмітливі, а тому, що не мають досвіду у поводженні з сумами, більшими ніж кілька доларів. Сайлесе, щоб ти зробив, якби я дав тобі п'ять мільйонів на поліпшення життя в резервації, створення робочих місць тощо?

— Не знаю,— відповів я.

— І ніхто з наших не знає. Ти — один з найкмітливіших молодих людей у резервації, але тобі була б потрібна допомога з боку білих, наприклад банкірів, бухгалтерів, щоб запустити капітал у дію. А коли б ти зіткнувся з поганими порадиниками, нечесними ділками, то потрапив би в досить скрутне становище. Не бачу нічого хибного в тому, що я змінив свою думку. Тобі, наприклад, дуже сподобались мавпи на малюнках у книжці. Коли ж ти зіткнувся з близька із справжніми мавпами, виявилось, що від них неприємно тхне, вони кусаються й повні бліх.

Дивна річ, коли Боллард пішов із Братства тубільців Альберти, воно обрало своїм новим президентом чоловіку на ім'я Джо Вуд, який не тільки був приятелем вождя Тома, але й одружений з білою жінкою й мешкав у місті. За час, менший, ніж ви можете собі уявити, Братство тубільців Альберти стало ще однією бездіяльною конторою, статті про нього та фотознімки більше не з'являлись у пресі, як це було за Болларда, навіть перестали згадувати про братство.

Боллард сам перевіряв, як у нас у Гоббемі витрачаються громадські кошти. Розкрив, що було сформовано дев'ять приватних компаній, усі їх очолювали вождь Вороняче Око та його подружка Самант Жовті Коліна, через чії руки спливали три мільйони доларів, і більшість далеко не на потреби індіан.

— Ти знаєш, Сайлесе, чому вони надали мені цю посаду? Не чекали від мене якихось дій. Але я збираюсь... — Тут його перебив телефонний дзвінок й він більше нічого не сказав.

Одного дня ми почули по радіо кумедні новини. Диктор сміявся, читаючи їх. Вони справді були кумедні, сумно-кумедні. «Боллард Довгий Лук, — повідомляв кореспондент, — генеральний директор Індіанського департаменту в провінції Альберта, розпорядився сьогодні перемістити кабінети шістьох своїх старших радників у підвал будинку департаменту. «Час їм відчутти, що значить бути меншиною без будь-яких прав. Після цього вони стануть кращими, — заявив, як повідомляють, Боллард Довгий Лук».

Почувши ці новини по радіо, ми, душ десять-дванадцять, позичили в Луїса Койота пікап і поїхали до Едмонтона. Під'їхали просто до будинку, де містився департамент Болларда.

— Передайте Боллардові Довгому Луку — його друзі тут і хочуть бачити його,— сказав Френк рожеволицій секретарці у мішкуватій сукні чорнильного кольору.

Вона оглянула нас і ніс її потоншав і побілів.

— Хто його просить?

— Просто скажіть Боллардові, що тут його друзі, інакше ми замкнемо вас у підвалі, — Френк почав обходити стіл, і секретарка досить швидко звикла.

Ми голосно привітали Болларда, коли він вийшов до приймальні.

— Кепські справи,— повів нам Боллард. — Вони відмовляються виконувати мої накази. Але ж ми подивимося, хто тут бос.

Мені це здавалось неприйнятним. За якихось півроку Боллард зробив своїми ворогами більшість індіанських вождів, чимало індіан і всіх білих людей. Він пересував своїх агентів по провінції, немов вони були булавки на мапі.

— Усі знають: шахрайські групи в Альберті розтринькали мільйони і мільйони доларів. Усі знають: дехто з молодших урядовців і дехто з індіан — шахраї. Усі знають про ці речі, але ніхто не може подати доказів, які поліція могла б пред'явити судові. Поліція мусить витратити роки для розслідування отих фактів, що я їм подав. Але, хай йому чорт, я поприщипляю безліч хвостів, хоча б це забрало в мене роки.

За кілька днів по радіо й телебаченні ми почули кінець історії. Міністр індіанських справ в Оттаві наказав Боллардові повернути білих радників з підвалу. Боллард запитав: він бос в Альберті чи ні, і надіслав до Оттави листа, зміст якого надрукували в газетах і передало телебачення. Листа адресовано Великому Білому Батькові. «Я, найпокірніший Боллард, одержав ваш наказ не посилати ваших братів до підвалу...» — так починався лист.

— Лист насичений сарказмом та іронією,— відзначив містер Ніколс, коли я розмовляв з ним. Пояснив, у чому полягали сарказм та іронія, але й досі не второпаю, добре це чи погано.

За день чи два Болларда звільнили з роботи. Його помічники повернулися нагору до своїх кабінетів, агенти-індіани зайняли місця, де були раніше, а хлопці, подібні до вождя Тома, зітхнули з великим полегшенням. За тиждень газетам набридла ця історія, й ніхто більше не згадував про Болларда Великого Лука.

Він повернувся до своєї старої роботи радника в Едмонтоні. Поліція частково припинила розслідування витрат коштів, в інших випадках оголосила відсутність злочинних намірів.

Минулої суботи Боллард з'явився на танцювальному вечорі в Залі Синього Пір'я. Побачивши мене, усміхнувся, і ми випили по чашечці кави.

— Я зробив те, що раніше клявся ніколи не робити,— сказав Боллард. — Я довірився тим. Я вірив тим, коли вони казали, ніби зможу зробити більше, якщо діятиму разом з ними, а не проти них.

Боллард стиснув кулаки, наче хотів стукнути по столі, за яким ми сиділи, але не стукнув. Натомість важко зітхнув і невесело усміхнувся.

— Вважаю, мені слід сказати кілька слів, коли оркестр припинить грати. Я виконаю пораду Навіженої Етти. Буду гарцювати навкруги стада й кожного разу вибирати лише одного бізона. Думаю почати з Джо Вуда та Братства тубільців Альберти: невдовзі мають відбутися перевибори президента.

У перерві між двома танцями Боллард підвівся й вийшов до залу. Його виступ більше на здавався захопливим і навіть дотепним.

— Я все це вже чув,— сказав Френк Тинова Жердина. — Ходімо надвір до кіоска і вип'ємо пива.

Більшість присутніх, здається, прийшли до тієї ж думки, і коли ми проштовхувалися до дверей, я чув, як Боллард розповідав знайому історію про пейганського пса.

